

מראי מקומות- סנהדרין ק"ה

אין הקב"ה כופה האדם להרע או להטיב, אלא בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. אבל כך הי' רוע מחשבות רשעי ישראל, שהיו באין בעלילה לפני המקום, ומחפאין על מדותיו דברים אשר לא כן. **עוד** ביאר **הבן יהוידע**, יסרו יצריכם, כלומר הא אין ארי נוהם מתוך קופה של בשר, ולכן אתם תעשו סגופים ותעניות, ובזה תיסרו יצרכם, המתלבש בחומר שלכם, כדי שע"י כן יפרוש מכם. ועע"ש מש"כ לפרש באו"א.

(ו) **מתני' מני ר' יהושע היא, דתניא וכו'- ע' בעין אליהו שכ' לפרש דנח' ר"א ור"י באם בני נח מצווים על שיתוף, דלמ"ד דמוזהרים על שיתוף, א"כ כיון דעובדים בשיתוף, לכן אין לאומות העולם חלק לעוה"ב, אבל אם אינם מצווים בשיתוף, א"כ י"ל דהרבה גוים יש להם חלק לעוה"ב, ורק הגוים שאינם מאמינים כלל שיש אלוהים לא יהי' להם חלק לעוה"ב.**

(ז) **חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני- פרש"י**, דאהני מה שהחציף פניו לומר לשלוחי בלק לינו פה. והק' התורת חיים, הא עדיין לא אמר לו הקב"ה לא תלך עמהם, וא"כ לכאור' אי"ז חוצפא. ולכן פי' דאהני לי' מה שהחציף פניו לומר לשלוחים שניים ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה וכו', אע"ג דכבר אמר לו הקב"ה לא תלך עמהם.

(ח) **בלעם חיגר ברגלו אחת- כ' המהרש"א** דאולי זה בא ללמדנו לכו הרעה של בלעם, דאע"פ שהי' חיגר בא' מרגליו, מ"מ לא נמנע מללכת לקלל ישראל.

(ט) **בלעם חיגר ברגלו א'... סומא בא' מעיניו- כ'** **העיון יעקב** דנראה דעונש שניהם שוה ברגל ועין, לפי ששניהם היו להוטים אחר זנות, לפי שבא על אתונו, וגם הטעה ישראל לזנות, לפי שהעין חומד והרגלים ירוצו, ולכן נענש בהם, וגם שמשון חטא בענין זנות, ולכן נענש בעיניו וברגליו.

(א) **אם יבא דוד שהרג את הפלשתי, והוריש את בניך גת, מה אתה עושה לו- הק' התורת חיים**, מה ענין הריגת הפלשתי להך מילתא. ותי' דמאותה שעה נתקנא בו דואג ונעשה שונאו, כדאי' בפרק הערל.

(ב) **עלי לעשותן ריעים זה לזה- פי' המהרש"א**, דכיון דאין עליו רק עבירות שבין אדם לחבירו, שאינו נמחל עד שירצה את חבירו, הרי עלי לעשותן ריעים, שיתרצה דוד לו וימחול לו, ועי"ז יבא לעוה"ב.

(ג) **חזרו והודו- הק' המהרש"א**, למה חזרו והודו, הא הי' להם תשובה נצחת. וכ' שיש לפרש לפי שינוי הלשון, באבותיכם אי' הם, ובנביאים הלעולם יחיו. וביאר דזה הי' תשובת זכרי' הנביא להם, שאינו דומה אבותיכם להנביאים, שהרי הנביאים, שמתו כדרך כל הארץ, וניתנו לקבורה, יודעין אנו היכן הם, וכי לעולם יחיו. אבל אבותיכם, שמתו במיתות משונות שלא על מטתן כמאמר התוכחה, אף במותם לא ידעתם היכן הם, וע"ש שפי' עי"ז מה שהביא הגמ' קרא דאך דברי וחוקי, וכו'.

(ד) **שמואל אמר באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, וכו'- כ' המהרש"א** לפרש ע"פ מה דאמרי' דבכל שיש עשרה השכינה שורה וכמו דאמרי' דהקב"ה בא לבהכ"נ ולא מצא עשרה, מיד הוא כועס. וע"כ באו עשרה בני אדם לפרוק עול שכינה מעליהם. ומה שאמרו עבד שמכרו ואשה שגירשה, היינו דכלל ישראל נקראו עבדים ובנים למקום. וע"כ, אמרו דאם כעבדים, הרי הקב"ה מכרנו, ואם בנים, הרי הקב"ה גירש אמנו, ואלו הבנים נולדים לאחר הגירושין, ואינם שלו.

(ה) **אמר להם יסרו יצריכם, אמרו לו אלקיו יורנו- פי' היד רמה**, דאמר להם הנביא לייסר יצרים ולכוף אותו למשפט אלקיו. והם השיב לו אלקיו יורנו, כלומר, אם הקב"ה רוצה, הוא יורה אותו בדרך ישרה, ואם אינו חפץ בכך, אנו מה לנו ליסרו. וודאי אין הדין כן, שהרי

ממטתו. ולכא' משמע מדבריו (וכ"כ רש"י בברכות [ז.]), דהרגע הוא בא' מהני ג' שעות. אולם ע' בתוס' בע"ז (ד: ד"ה בתלת) שכ' דבשעה שלישית הוא, וכדאמר' בסמוך, בשעה שהחמה זורחת, כל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחווים לחמה, ואז מיד כועס הקב"ה.

(ד) אפי' במיני לא איבעי לי' למימר הכי- כ' תוס' בע"ז (ד: ד"ה שמע) דלמה דגרסי' ההוא עכו"ם א"ש, דהא עכו"ם לא מעלין ולא מורידין. ומה שביקש לקקלו מעיקרא, לא הי' זה כדי להרגו, אלא כדי להזיקו, ואי"ז דומה להורדה לבור. אולם כ' דאפי' אם גרסי' "מין" א"ש, דהא אע"ג דקיי"ל לענין מינים דמורידין ואין מעלין, וא"כ מעיקרא הי' ודאי ביקש להורגו ע"י הקללה, אבל מ"מ קאמר לבסוף דלאו אורח ארעא, דהיינו, שלא הי' ללדחות שמים להעניש מי שאינם רוצים להעניש. והק' הבאר שבע על דברי תוס' שם, הרי הגמ' בברכות כ' דאמר ורחמיו על כל מעשיו כתי', וא"כ, הרי לכא' בזה אין שייך לחלק בין דיני שמים ובין דיני ארץ. ועוד ק' על הגמ' גופא, הרי אנו מתפללים בכל יום וכל המינים כרגע יאבדו, וכוונתנו לרגע זו של היום, ואיך אנו מתפללים כן אם לאו אורח ארעא הוא לעשות כן. ועל קו' הב' תי' דכוונתו בזה דלאו אורח ארעא, היינו להכריח להקב"ה ולכוין בשעת זעמו להרגו. אבל דרך תפלה ובקשה, שאינו מכריח להקב"ה, שפיר דמי.

(טו) שנאה מבטלת שורה של גדולה, מבלעם- כ' העין אליהו דעפ"ז יכולים לפרש מה דכתי' ויחר אף ד' כי הולך הוא, דלכא' תמוה, הלא ד' אמר לבלעם קום לך אתם, ולמה חרה אפו. ולפי"ז י"ל, כי ד' אמר לו שילך, ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה, ובלעם מחמת שנאתו קם בבקר, והוא בעצמו חבש אתונו, וא"כ הראה שנאתו לישראל, ולכן חרה אף ד' כי הולך הוא בשנאה גדולה.

(טז) לעולם יעסק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה- הק' תוס' בסוטה (כב: ד"ה לעולם) דאי' בתענית (ז.) דמי שלומד תורה שלא לשמה נעשה לו סם המות, וא"כ, איך אמרי'

(י) השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, וכו'- פי' תוס' בע"ז (ד:), דהא משמע דיודע דעת עליון מעצמו, ולא בנבואה, וא"כ פריך דאף דעת בהמתו לא ידע, כ"ש דעת עליון. וכ' המהרש"א שם דהיינו שנצחתו בהמתו בדברים, כדמסיק. ולא ביאר הגמ' דבהמתו ראה המלאך והוא לא ראה, די"ל דזה הי' לטובתו שאינו רואה כמו הבהמה.

(יא) וכמה זעמו, רגע- הק' תוס' בברכות (ז.), מה יכול לומר ברגע. ותי' א' דיכול לומר "כלם", (ב) דכיון דהתחיל באותו רגע, שוב יכול להמשיך ולומר קללה ארוכה. ותוס' בע"ז (ד: ד"ה רגע) הוסיף להביא רא' לתירוץ זו, דהא מבואר שהי' בלעם רוצה להאריך בקללתו, כדאי' בפרק חלק דמברכותיו של אותו רשע אתה לומד מה הי' בלבו, וכיון שהאריך בברכותיו, ע"כ גם הי' רוצה להאריך בקללתו. וע' בערוך השלחן (או"ח ק"י, ה') שהביא רא' מכאן גם לענין זמן תפילה, דכיון דהתחיל כבר בתוך הזמן, אז הכל נחשב כאילו נעשה קודם סוף הזמן. והוא כנגד שי' המגן אברהם (פ"ט, ד'), דכ' דצריך לגמור התפלה קודם שליש היום. וע' במג"א (ק"י, א'), דכ' דאם הזמן תפלה עוברת, יש לומר הבינונו, ולשיטתו הוא, דכיון דצריך לגמור כל התפילה בתוך הזמן, א"כ אם לא יאמר הבינונו, לא יגמור תפלתו בזמן, וע"ז פליג הערה"ש שם.

(יב) רגע- הק' המהרש"א בע"ז (ד:), מ"מ מה הי' שייך שריב"ל יכול לקלל, הרי בשלמא לקלל כלל ישראל, יכול לומר "כלם", כמש"כ תוס' בברכות הנ"ל, אבל הוא הי' רוצה לקלל א', ומה שייך לומר "כלהו" ברגע א'. ע"ש שכ' שיהי' יכול לומר ימות. אולם הק' הצ"ח בברכות (ז.), בשלמא בבלעם, שהי' כלל ישראל בפניו, יכול לומר כלם, ואי"צ לומר "ישראל", כיון שהיו בפניו, אבל לגבי ההוא מין, שלא הי' בפני ריב"ל, מאי איכא למימר. וע"ש שכ' ליישב ע"פ דבריו, דבאמת יש שעה אחת ביום ששייך לקלל בה, זמן לומר הרבה, ע"ש באריכות.

(יג) בהנך תלת שעי קמייתא- פרש"י, של יום זמן קימה, שכל ג' שעות זמן קימה לעמוד

כמו לקנות שם לעצמו. ודקאמר ב' שמתוך שלא לשמה כו' [דלכאו' אין שייך לו, שהוא לא הביא לשמה לעולם], ר"ל שמתוך שלא לשמה, דהיינו שהביא קרבנות שלא לשמה רק לקנות לו שם, זכה שבא לשמה, שזרעו דוד ושלמה הקריבו קרבנות לשמה".

(ח) דאלת"ה, תבורך מנשים יעל, וכו'- כ' המהרש"א דהך אגדה באמת לא שייכא הכא באגדה זו דבלעם ובלק, ונראה דקצרו הכא, דהא בנזיר ובהוריות, דהובא אגדה זו בענין הא דמ"ב קרבנות, ובענין הא דקאמר גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, וע"ז אמרי' דהא דרבה בר מרי, דמפרש לה תבורך מנשים, דמעין קאמר, פליגא אהך דהתם.

(ט) ויהי נא פי שנים וכו', ויסמוך את ידיו עליו וכו'- העיר העין אליהו, למה לא הביא מעיקרא הא דמשה ויהושע, שהוא בתורה. וע"ש שהאריך, ומסיק דאם כוונת הגמ' להתורה שנתנה ליהושע, הרי אינו ראי' כ"כ, שאין אדם מתקנא, שהרי בכל מקום אמרי' דכל זה תורת משה מסיני, וא"כ אין מקום כ"כ לקנאה.

(כ) ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות- פי' התורת חיים, דכיון דאמר יצחק אבינו הקול קול יעקב והידיים ידי עשו, דהיינו, דכל זמן שהקול יעקב בביהמ"ד, אין כח לידי עשו, לכך הי' רוצה בתחלה לעקור הקול יעקב.

(כא) כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, שנא' ויהפך וכו'- ע' בסנהדרי קטנה, שהעיר אהא דהביא הגמ' סיפא דקרא, כי אהבך ד' אלקיך, ולא די לו להביא רישא דקרא, דמדדיק מיני' קללה ולא קללות. וביאר דנראה דסיפא דקרא הוה נתינת טעם למה חזרו כולם לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו משום כי אהבך, כלומר, דהכל משום אהבה. כי כל הקללות והיסורין הם לטובה, שהם ממרקין עונותיהן, ואת אשר יאהב ד' יוכיח, חוץ מהא דבתי כנסיות ובתי מדרשות, דאם ח"ו הי' נתקיים קללה זו, נשתכח תורה מישראל. וזה ודאי אינו אהבה, וכבר הבטיחנו הש"י כי לא תשכח מפי זרעו.

לו שיעסוק בתורה שלא לשמה. ותי' דהלומד שלא לשמה דסוגיין היינו כדי לקבל שכר וכדו', וזה יכול לעשות, ושם היינו דעוסק בתורה להוסיף על חטאתו, דעכשיו שגגות שלו נעשין לזדונות, וזהו באמת סם המות לו. ובתוס' בתענית שם תי' דכדי להקרא רבי הוא דאמרי' לעולם וכו', וסם המות היינו דלומד כדי לקנטר. וע"ע בפתח עינים בתענית שם שהביא שלפי הרמב"ם אי' ד' מדרגות, יש מדרגת לשמה ממש, דהיינו לשם אהבת ד', סוג ב' הוא הלומד כדי לקבל שכר ולהגין מפורענות, וזהו שלא לשמה הביא לידי לשמה, סוג ג' הוא הלומד כדי להקרא רבי, דאי"ז סם המות אבל אינו מביא ללשמה (וע"ז חולק תוס', וס"ל דגם זה הביא ללשמה), וסוג ד' שהוא לקנטר, דנעשית לו סם המות. וע"ע בחי' הגרי"ז בערכין (טז:) דהביא מש"כ הרמב"ם דלימוד מאהבה הוא לשמה, ולימוד מיראה הוא שלא לשמה, ולימוד לשמה הוי מדרגה גדולה ואין כל חכם זוכה לה. ותמוה, א"כ איך אמרו חז"ל שלעולם ילמד אדם שלא לשמה דמתוך זה יבא ללשמה, הרי אי"ז מועיל לההמון עם, וצ"ע. עוד הק' בחי' הגרי"ז על כל המימרא, הרי יש מצוה ללמוד תורה, ואם אינו על המדרגה ללמוד לשמה, צריך ללמוד שלא לשמה, וא"כ מה אמרו לנו חז"ל, הרי אפי' אם לא הי' בא ללשמה, מ"מ הי' חייב ללמוד שלא לשמה, וצ"ע. וע"ע בשפת אמת בפסחים (ג:) שהק' כע"ז.

(יז) שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק, זכה ויצאה ממנו רות- פי' התוס' בנזיר (כג:), דהי' הקרבנות שלא לשמה, משום שעשה כן לקלל את ישראל. והק' המהרש"א בהוריות (י:), דהא תוס' לעיל שם כ' דמה דאמרי' דהעוסק במצוות שלא לשמה נוח לו שלא נברא, היינו היכא דלומד לקפח לאחרים, ומה דאמרי' דמתוך שלא לשמה בא לשמה, היינו שלומד כדי לקנות לו שם וכדו'. וא"כ, לכאו' מה שעשה בלק הי' דומה ללומד לקפח, וא"כ איך מדמין זה למי שלומד שלא לשמה שמביא לידי לשמה. ותי' "שהוא לא בא לקלל את ישראל רק מפני יראת עצמו, כמ"ש וירא בלק וגו' ויגר מואב מפני בני ישראל וגו', וה"ל

אבל יתר קללות, דהיינו גלות ויסורין, זה לטובה, שיתמרקו עונותיהם בעוה"ז, ויזכו לחיי עוה"ב ולימות המשיח.

כב) טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שבירכן בלעם הרשע-תמה החתם סופר בתענית (כ.), הא גם דברי בלעם היו מהקב"ה, וא"כ איך שייך שיסתור דבריו את דברי אחי' השילוני. וע"ש שביאר דבאמת כ"א מדבר על דבר אחר, על תקופה אחרת, ואינם סותרים זה את זה [ולדבריו יוצא שלא הי' ברכת בלעם גרוע מחמת שנאתו ששונא לישראל, ואולי הביאור הוא דמגלגלין "חוב" ע"י חייב, דאף ברכה מאת ד' על ידי רשע לא הי' ברכה שלימה, וצ"ע].